

ДОСТОЈАНСТВО ПРЕДАЧКЕ РЕЧИ

Милан Мицић, *Защито је ђеџао ђресџао да кукуриче*, Академска књига, Нови Сад 2025

Утемељивање новог књижевног жанра значи да се индивидуално и опсесивно у погледу тема и мотива морају превазићи обликовањем чврстих, универзалних калупа за будућа остварења. Писац и историчар Милан Мицић уписао се у ред оних аутора који континуирано и предано раде на таквој врсти финог обликовања, успевајући ипак, из књиге у књигу, да буде отворенији и личнији. Колонистичка прича и колонистичка поезија постају тако препознатљиве одреднице у оквиру српске књижевности, чему је у највећој мери допринео сам Мицић, а затим и други аутори, попут Григорија Божовића. Они су отворили пут овој теми, скрајнутој и у историографском и у књижевном смислу, ширећи њене домете и ван колонистичког миљеа. У новој књизи прича интригантног наслова *Защито је ђеџао ђресџао да кукуриче* Мицићево истраживање поступка и форме остварено је у свом пуном замаху, чиме је његов опус добио на разноликости, а сама тема на дубини и слојевитости.

То је у извесном смислу било могуће због изоштравања фокуса: док су у ранијим књигама, као што је, на пример, *Чуго у Банайу*, ликови били обавијени маглом и сенкама, а њихови портрети потиснути у односу на главни лик – границу – у новој књизи нема такве врсте замућивања. Имена и презимена овај пут нису дати као део извештаја или архивског списка, већ као имена која се препознају на гробовима предака, у старим албумима и породичним дневницима. На тај начин успоставља се присност са јунацима од прве приче, чему доприносе и њихови надимци, те књига нимало случајно почиње причом о Пепици Враговићу. Инсистирањем на имену Петар, пажња би била усмерена са фикције на историју, као што је то каткад у ранијим књигама био случај, али овде не само да Пепицу у безазлености и детињој нежности његовог надимка видимо од првог трена као јунака, већ га видимо и као дете. У својој шеснаестој години он путује у Америку као слепи путник, па иако одраста преко ноћи, што је загонетка коју „нико никада није одгонетнуо”, нешто од дечачке невиности и враголанства остаје у њему и до осамдесете године живота. „Враголански” аспект Мицићевих јунака није нимало запостављен у новој збирци – напротив – представљен је кроз хуморне ефекте и филмичне сцене, што их чини лако памтљивим и упечатљивим. Ипак, Пепицу памтимо најпре као Пепицу, а не као Враговића, што значи да нешто друго добија примат у Мицићевој приповедној визији.

Наиме, ниједан Мицићев јунак није *обичан*, ниједан не изгледа и не понаша се неупадљиво и уредно (они „само”, као и сви житеља села В., „уредно” учествују у ратовима, погибијама и сеобама). Штавише, већина

њих су физички истакнути као снажни и мужевни. Неки су описани и као „импресивне појаве”: високи, прави, мишићави, лепи, при чему треба уочити да је једини који је „мршуљав и блед” презриви полицијски доушник. Њихов карактер и навике откривају их неретко као особењаке, егзотичне примерке једног далеког света, које посматрамо с чуђењем и дивљењем. Смех с којим приступамо њиховим необичним причама начин је да им се приближимо, али уз притајену свест да би поистовећивање са њима, на изванредан начин, и нас саме учинило смешним. Зато Милан Мицић на почетку књиге поставља замку читаоцима: они који посматрају јунаке само као егзотичне примерке једне врсте која одумири у опасности су да постану слични онима који су их, кроз историју, и постављали у разне видљиве и невидљиве кавезе. Стакло које прави одмак између колониста-добровољаца и нас постаје тако својеврсно огледало. Уколико је хумор начин да боље видимо и разумемо Мицићеве јунаке, онда то мора бити здрав хумор, диференциран у књизи од мучилачког и нездравог. Када полицијски инспектори хране Пепицу Враговића са седам оброка пасуља дневно, кладећи се да „изгладнели мигрант може појести више од осталих миграната на острву Елис”, схватамо да је дечак налик на уловљену зверку која служи за забаву ловцима. Метафорика лова, хајке и звери значајно је продубљена даље у књизи. На овом месту пак читалац увиђа да свака врста дистанце или знатижеље пред егзотичним мора уступити место саосећању и дубоком поштовању људског достојанства.

Реткост оваквих „замки” писаца огледа се у томе што су оне тежи начин да се допре до осећања читалаца: Милан Мицић то успева без патетике и вишка сентименталности. Поступно, а динамично и драмски узбудљиво, он исписује причу о селу В. и његовим житељима, која се састоји од десет међусобно повезаних, мањих прича. Психолошки портрети ликова у ранијим књигама најчешће су остајали на нивоу скице, али овде се оцртавају јасније и са уверљивијим контурама. Један од најзанимљивијих ликова је Тикан-Такан из „Приче о Тикан-Такану”. Из сагласја са самим собом проистиче и његово сагласје са светом и временом: он зна увек, када га неко пита, које је тачно време. Овде је, међутим, кључно нешто што на прво читање може промаћи – неко га мора питати, да би он могао дати одговор. Његов дар другима, у складу с нашом народном традицијом, не остаје без уздарја: за своју *вештину* бива награђен кафом, ракијом и пршutom, као што и Васо зец, поштар у селу В., за писма и новце бива дариван прженим јајима. На мање видљивом плану, у средишту приче су однос који се гради и размена која се остварује међу људима, а који вештину једног човека претварају у корист целе заједнице: „Кад би видео да у каквом човеку галами прашина, да се убрзао да учини какво зло, побије се на дернеку или пријави некога властима *Тикан-Такан* би му успоравао корак говорећи му време тако да окасни

на зло што је спремио и стигне где је кренуо али касније када не буде више прилике и кад му се охладе зуби спремни на невољу”. Сличан је и лик Васе Зеца који се понаша „као добар, поштен зидни сат” и својим кукурикањем заслужује медаљу за храброст у рату, али и помаже својој заједници у миру.

Тикан-Такан гледа у небо пре него што изрекне колико је сати, што значи да се људско деловање самерава према Божијем времену. У том светлу јасно је зашто је његово право име, симболички знаковито, Милош Кантар. Сат је у језгру човека, верује он, али ово језгро разбија се у рату и у годинама након рата, када „сви важни људи у селу имаду сат”, исто као што Васино кукурикање тада постаје непотребно, опасно, а на крају и забрањено. Када жандари утврде како Тикан-Такан не уме да „рони као риба ни лети ко тица”, извештаји бележе да је за власт „неупотребљив на небу и у морским дубинама”. Недостатност људског сата као моћног војног средства потврђује да је његова суштина пре свега људска, чиме се, као *човек* у смутним временима, ипак издваја као реткост коју треба сачувати. У старачком дому 1978. године, на самом крају приче Тикан-Такан казује: „Све је мрак. Све је ноћ. Али је и звијезда-репацица свуђе око нас”. Његова звезда-падалица није само слутња пада комунизма, или светлости која се појављује у свакој тами, већ и знак да је и даље видљив бели траг човека на бескрајном своду историје.

Иако посве необични и особени у својим вештинама, Милош Кантар и Васо Зец ипак представљају традиционални ред и дух заједнице. Традиција, у свом најширем смислу, подразумева и осећај припадности колективу, који је колонистима-добровољцима ослабљен и нарушен честим сеобама. Измештеност из завичаја и неукорењеност у новом месту становања доводи до распопућености бића коју Мицић не представља кроз последице, у драматично-трагичним причама, већ најпре у детаљима од којих све и почиње. Пепици Враговићу цокуле су у свађи и терају га у бауљање светом: „Једна оће на пут а друга би да остане необувена”, Вукан Звијер повлачи се преко Албаније са левом чизмом и десним опанком на ногама, а Миле Муњас сања да људи мењају и чизме и ноге: „свеједно је које чизме и које ноге носимо. Свима све одговара. Сасвим свеједно”. Његов други сан још је прозирнији у том смислу: „Стигао је у пуну земљу. Не видиш ни село, ни цркву, ни дрво, ниједан знак којим би знао где се налазиш ни где да кренеш. Све пусто”. Без цркве, и села, и дрвета, човек остаје без оријентира на путу и заједнице као уточишта у општој пустоши. Традиција се најпре гаси у огњишту сопствене куће, унутар породице: жене чекају мужеве који лутају светом годинама, заборавају „кућу и ђецу” и жене се другим женама, а некадашњи јунаци нестају по светским борделима, коцкарницама и кафанама. Иако и у својим пороцима налазе ред и држе се некаквих обичаја и „коцкарске части”,

они су раслабљени и разједињени, немоћни да се одупру својим страстима. Један од највећих квалитета Мицићеве прозе исказује се, неочекивано, у томе што своје јунаке не идеализује, али их и не изврће руглу, одолевајући ниским али сигурним ефектима первертиране слике јунаштва и части. Несавршени какви јесу, било због утицаја ратова, немаштине и сеоба, било због индивидуалних слабости и карактерних мана, они у Мицићевој књижевности никада не остају унижени и без достојанства. Уколико је фудбал начин да се заједница обнови у новом руху (не треба заборавити да *белу* опрему шију мајке и сестре фудбалера), у исто време је то и „слика новог света који се насељава буком, брзином и псовком”. Величанствена је, међутим, сцена када, након победе, фудбалски тим „Марко Краљевић” заробљава играче „Муње”. Заробљеници су изложени мучењу, али како у духу српског народа никада нису били мучитељски пориви, оно изгледа тако што се заробљеницима певају личке ојкаче и херцеговачке ганге, приређује обилна гозба и доводи тамбурашка банда. Уколико упоредимо то са приказом на почетку, када, чак и док хране, амерички службеници дечака мигранта муче, схватамо да сведочимо победи добра и ведрине на најмање очекиваним местима, а да част колониста-добровољаца опстаје и ван контекста рата или коцке.

Култура сећања и памћења данас је неретко само део фразиране реторике. Милан Мицић показује да је није довољно само *нећовати*, већ је треба изнова стварати и обнављати живим гласовима предака у потомцима и њиховим делима. Ућуткивани и застрашивани, шиканирани и одбацивани, Мицићеве ликови ипак опстају, и као стварне историјске личности, и као измишљени изданци једне богате имагинације. Ако је, према речима Мицићевог Црногорца Максима Богуте, „добиање потврде сопствене прошлости улог у сопствену будућност”, онда је цео досадашњи опус Милана Мицића начин тихог али постојаног улагања у будућа поколења. У збирци *Ракија и ране* изриче се потресно сведочанство: „дворе нас у заборау потомци”. Милан Мицић и као писац, и као историчар, чини управо супротно, не остављајући своје јунаке у присенку историје. Он их двори у сећању и изводи на светлост, афирмишући њихово достојанство у оквиру поетике сећања, дајући им трајно место у српској књижевности.

Мср Сања ПЕРИЋ
Библиотека Матице српске, Нови Сад
Универзитет у Новом Саду
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
sanjaperic3223@gmail.com